ЦЕТИЊСКИ ВЈЕСНИК

ИЗЛАЗИ СРИЈЕДОМ И ПЕТКОМ

Цијена: за Црну Гору на годину 10 круна, на по године 5 круна; ван земље 15 франака у злату

Уређује: ОДБОР

Адреса: „Цетињски Вјесник“ — Цетиње; Adresse: „Le Courrier de Cettigné“ — Cettigné (Monténégro)

За ЦРНУ ГОРУ појединн број 10 пара.
За СТРАНЕ ЗЕМЉЕ појединн број 20 пара.

БРОЈ 66 — ЦЕТИЊЕ, ПЕТАК 2. АВГУСТА 1913. ГОД. — ГОДИНА VI.

Други балкански рат

Цетиње, 2. августа

Замукнула је рика топова и гроктање пушака, обустављена су непријатељства, војске се повлаче са бојнога поља и очекује се, да се захори пјесма жетелаца, јер мир долази баш у тренутку кад је за срећивање љетине и пољских радова драгоцјена она иста снага, која је тако храбро и са самопријегором пуних десет мјесеци с пушком у руци стојала у одбрани својих државних интереса.

Крваво десетомјесечно ратовање успјешно је завршено и наше се груди с поносом надимају гледајући на постигнуте успјехе, јер је српско име у пуном јеку и пуним сјајом заблистало. Косово је послије петстотина година страдања, напрезања и исполинске борбе освећено и крваве тековине српског народа су у другом рату послије проливенијех потока крви сачуване. Србин поносом гледа на све то и с пуно вјере и поуздања иде у сусрет својој будућности, која му се јавља у пуном сјају и величини.

Али има нечег што нам ову велику радост још од Косова недочекану помућује. Послије преголемих крвавих жртава Балкану је омогућено да једном одахне и да балкански народи погледају ведрије у своју будућност. Они су то у пуној мјери и заслужили, па ипак се појављујv жеље, да се те крваве тековине доведу у питање, да се освештано право балканских народа окрњи. Хтјело би се, да се и даље држе под туторством, да се на њих утиче и да се њихове одлуке и споразуми подвргавају контроли.

Мир у Букурешту у највећој сагласности је склопљен и дефинитовно ријешен, а са стране покушавају да се он подвргне ревизији.

Још онда када су вођени преговори на конференцији у Букурешту запажено је, да се пошло правим путем и да конференција у Букурешту одваја од обје конференције у Лондону. Исто тако запажено је да ова конференција оставља далеко за собом конференције у Лондону. Сад, кад су преговори за ово врло кратко вријеме успјешно завршени и крунисани жељеним успјехом, ова разлика још више искаче.

Та чињеница није могла бити у толико више неопажена што су на конференцији у Букурешту биле искључиво заступљене балканске државе без икаквог мијешања са стране, дакле ријешење њихове судбине било је остављено њима самима, док то није био случај са конференцијама у Лондону. Ако икад балкански народи на дјелу су сада показали да су сазрели да се сами опредјељују и да судбином својом рукују и да нема никакве опасности да се страхује и сумња да неће умјети стати на сопствене ноге и да ће бити по кога опасне, а најмање за нарушавање склада на Балкану и мира у Европи. Зато у толико с већим правом очекују да добију слободније руке и да се не спутавају у чисто својим међусобним стварима, који нити засијецају у интересе великих сила, нити су опасне по ред и поредак на Балкану.

Па ипак! Јавила се жеља да се Букурешки Мир ревидира. То би значило да мир није добио још правну снагу и да би морала да се састане конференција представника великих сила, која би требала да га прегледа и одобри.

Ту жељу изразиле су Аустро-Угарска и Русија; прва као захтјев а друга само као жељу. Остале велике силе с тим нијесу сложне, а неке су чак и одлучно противне, да се врши ревизија уговора.

Тежња за ревизијом уговора оправдава се тиме да би велике силе контролисале ново стање балканских држава и да се не би Бугарска сувише ослабила. Али та је брига излишна. Бугарска није ослабљена толико да се због ње ма ко може бринути, јер је и сад остала у оној истој сразмјери према другим балканским државама као што је и раније била. Она је и сад највећа држава на Балкану послије Румуније. Бојазан је с те стране неоправдана, сувишна и њој нема мјеста.

У општем интересу је да се балканске државе оставе саме себи у одређивању и регулисању својих међусобних односа. Букурешким Миром оне су дале доказа да су сазреле да се самостално опредјељују и да су пуне такта и обзира. Оне су толико увиђавне и мудре да ће бити у стању да очувају склад на Балкану и од њих нема опасности да ће мир нарушити. У општем је интересу да се оне дакле оставе саме себи, док опасност само пријети од туда ако се Букурешки Уговор квари и ако се Балканцима слобода спутава.

Ако је Европи одиста до склада на Балкану и мира у Европи, онда ће лако знати шта јој ваља чинити, да се избјегне опасност!

Нећемо још дочекати и ту аномалију да европском миру загрози баш од оних, који су нам у име њега Скадар одузели, са Јадранског Мора нас гонили, крваве тековине на бојном пољу славно задобијене нам кратили и нашу војничку акцију тијеком рата спутавали!

По листовима

Епохалан чин

Биоградски „Балкан“ поводом склопљеног мира разлаже овако:

„У више прилика смо наглашавали, да су балканске државе потпуно независне земље, које не треба да допусте ичије мијешање са стане у своје међусобне чисто балканске односе и послове. Да се европске велике силе престану већ једном мијешати у наше чисто балканске ствари, зависи од нас самих Балканаца. Треба само да су све балканске државе или бар већина њих сложне у томе, да нико са стране нема право да се утиче у кризе и расплете тих криза на Балкану, па ће мијешање европских сила одмах и то једном за свагда нестати. Докле год балканске државе не буду Европи отворено и категорички дали на знање, да не допуштају више да им ико туторише и да им пунолетнима соли памет, све дотле ће се налазити појединих сила, које ће, по старој навици из доба турских господарства на Балкану, хтјети, да вршљају трње над главама нас Балканаца.

Баш сад је најподеснији моменат и једна од најпречих потреба да се великим силама да на знање, да сваки посао ма какве природе био, који не задире непосредно преко граница Балкана, балкански народи као потпуно пунољетни и самостални — могу и хоће да рјешавају и свршавају без ичијег учешћа са стране. Србија, Грчка, Румунија и Црна Гора довољне су, да простом, али одсјечном изјавом: да више туђе мијешање у балканске послове не допуштају, одузму вољу свакој европској сили, да се незвана и непозвана пача у посао, који није њен.

Тврдо смо увјерени да ће свеколико европско јавно мишљење то свечано проглашење државног пунољетства балканских земаља свесрдно поздравити и прихватити и као што се прихвата сваки свршен чин, а нарочито онај, којим се ничији материјални интереси не вријеђају.

И већина кабинета великих сила примиће с одобравањем ту изјаву Србије, Грчке, Румуније и Црне Горе и предлог Аустрије, да се уговор Букурешког мира подвргне ревизији европских великих сила, неће нико прихватити. Силе су и без те изјаве несложне у питању: имају ли оне права да држе ревизију над једним свршеним послом и закљученим уговором, који се тиче искључиво и једино балканских држава!?

Међутим кад су силе и саме по себи несложне у томе питању, онда ће изјава балканских савезнах држава (јер и Румунија није сад више ништа друго него савезник Србије, Грчке и Црне Горе) коначно скинути с дневног реда аустриски предлог о ревидовању уговора о миру.

Дубоко смо убијеђени, да су многе од европских сила већ сите и пресите ненадлежног и неоправданог свог мијешања у наше балканске размирице и међусобице, те ће оне радосно и жудно прихватити изјаву савезних држава, јер ће у њој наћи јачег наслона и поткрепљења за своје мишљење, да Европа нема права више да намеће Балканцима своје нетражено старатељство.

Према томе надамо се, да ће послије букурешког мира савезне балканске државе сматрати за свој понајпречи посао, да у томе погледу обуставе европске кабинете, како се поједине од великих сила не би предавиле јаловим надама, да ће ма шта моћи да измијене од онога, што је у Букурешту уговорено.

Довољно ће бити, да предсједник конференције мира Мајореско, по коначно свршеном послу и потпису уговора свечано објави, да је дјело мира једна неприкосновесна ствар ратних страна и да су све савезне државе солидарне и сложне чак и у томе да га заједничком снагом бране и одбране од насртаја сваког, па ма ко то био.

Та изјава неће промашити ни циљ ни дјело своје. Разумјеће је гдје треба и ко треба да је разумије, то ће јој, увјерени смо, изгубити сваку вољу да забада нос гдје не треба.

Букурешки мир велико је историјско дјело већ и сам по себи, али ће он постати још већи и значајни, управо епохалан чин. ако из њега поникне жив савез; савез Србије, Румуније, Грчке и Црне Горе, (па, можда, уза све њих и Бугарске). То би онда била у истини једна нова велика сила, већа и важнија по јачини својој и од Аустрије и Италије. Њу би — савез балкански — хтјела не хтјела Европа морала да прими у свој концерт.

То велико дјело зависи од свијести и увиђавности румунских државника. Судећи по досадашњем раду њиховом, ми све више вјерујемо, да ће они и од своје стране учинити све, да се то велико и епохално дјело оствари. Кроз који дан видјећемо јесмо ли имали право, што о зрелости румунских државника имамо тако лијепо мишљење.“

Нијемац о Бугарима

Дописник њемачког листа „Франкфуртских Новина“, др. Р. Ј. Ходел био је у првом балканском рату као ратни извјештач у бугарском логору и сада поводом бугарских пораза износи, какви су бугарски официри и државници. Они су, каже Нијемац др. Ходел, потпуно заслужили данашњу судбину, јер што су сијали, то данас жању. Не може да заборави, како је у Мустафа-Паши, када су једном новинару украдене неке ствари, бугарски цензор жучно и одвратно примјетио: „То су зацијело украли српски свињари!“ То је тај Бугарин рекао онда, када су им Срби били савезници и долазили им у помоћ. Исто се тако сјећа и изјаве бугарског војног министра, који је, када су Грци ушли у Солун, рекао: „То ће грчке бандите морати откијати у једном рату!“ Мора да спомене и ону чисто невјероватну ствар да су Бугари тражили од Срба, да плате подвоз за своје трупе и топове, када су се Срби враћали испод Једрена, чијем су заузећу у главном допринијели Срби са својим топовима Срби су платили подвоз, и ако су им Бугари дуговали 18 милиона, па тај дуг нијесу још ни данас платили. Др. Ходел за све вријеме свога бављења међу Бугарима није никада чуо ни једну једину ријеч похвале или бар признања из уста ког бугарског официра или државника о бугарским савезницима. Данашњу тешку коб Бугари су по посве заслужили, — каже Нијемац др. Ходел. Бугари су и ратним извјештачима чинили разне сметње, нарочито онима из Њемачке, Италије и Румуније. Дру Ходелу је један виши бугарски официр рекао: „Ми ћемо се већ постарати, да ви не видите ништа.“ Када му је Ходел одговорио, да ће он бити задовољан и тиме, да извјести своју публику о бугарском народу и земљи, официр му је охоло одговорио: „Оставите се рекламе, ми не требамо Европу“ — и окренуо му је леђа. Бугарима су успјеси и хвале страних новинара били посве завртнули мозгове.

Нијемци о Бугарима

„Франкфутске Новине“ донијеле су о Бугарима овај значајан суд: Прије неких 40 година одјекнула је у свијету вијест о бугарским грозотама (Bulgarian atrocities), које су се објављивале током рата на истоку, за вријеме босанског устанка 1875., српско-турског рата 1876., руско-турског рата 1877., па све до берлинског конгреса 1878. Под „бугарским грозотама“ разумјевале су се грозоте, које су Турци чинили над Бугарима. Највише је Гледстон износио те грозоте пред Европу, која се над њима згражала, и оне нијесу мало придонијеле да је основана миром у Св. Стефану самостална Бугарска. Данас се под „бугарским грозотама“ разумију она недјела што их Бугари чине над другим народима, Турцима, Србима и Грцима. Садашњи рат познаје многе грозоте, али оне, што их по свима вијестима починише Бугари, однијеле су рекорд. У рату се развијају сви нагони, добри а још више рђави. Одавно Бугарин није био на добром гласу. Бугари су хунско-туркменског поријекла; становали су испрва у Јужној Русији и спомињу се често у историји ссобе народа. Кад су се германска племена удаљила са доњег Дунава, за њима су са осталим народима наступили и Бугари. У дугим борбама, особито против Византије, успјело је њима да оснују велику државу, која се простирала од Адрије до Црног Мора. Око 864. примили су хришћанство, те су постепено изгубили, не само свој језик. него и народност, помијешавши се са покореним словенским племенима, у које су се тако претопили, да сад важе као Словени. Али да су свој карактер, а особито дивљаштво и рато-

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

борност одржали, то показује њихова прошлост а и садашњост. Са западном су Европом ратовали, напали и опустошили посавске земље, које је Карло Велики освојио и организовао. Лудвиг Побожни (814. до 840) имао је тешке борбе с њима. У то вријеме латински назив Бугара — Bulgaricus имао је лоше значење, које се и до данашњег дана одржало у француској псовки: bougre.

Како је Кавала спасена

— Јунаштво турског рибара. — Ненаоружано грађанство. — Побјегао у рибарском чамцу. — Саопштење грчкој мрнарици. — Спас. —

Ванредно смјелим чином једнога незнатнога турскога рибара, чије је име уз то остало непознато, спасена је била Кавала, о коју се сада поглавито воде преговори, те је није затекла судбина осталих градова и села, којима су Бугари за своје поразе знали и те како осветити се.

Бугарској посади у Кавали запријетила је ненадно опасност, да буде са сјевера сасвијем одсјечена. Ради тога је град испражњен, а остала је једино посада од 40 момака, да учини са градом оно, што је учињено већ са толиким и толиким мјестима. Кавала је имала бити спаљена и оробљена. Упрепашћено грађанство је знало што га чека, па кад су чете на вече отишле, све се завукло у куће и забравило врата, да се по могућности спасе од покоља. Сазнало се, да они Бугари, који су остали, спремају велике количине петролеја. Грађанство је било голоруко, а ни од куда ни труна спаса.

Те ноћи одшуњао се неки турски рибар полагано до обале. Ривом су ходале страже. Ни један чамац није смио да се макне из луке. Свуда се највећом строгошћу пазило електричним рефлекторима, који су луку као дан расвјетљивали. Сиромашни је рибар пузао на све четири полагано до обале. Весла је омотао крпом, да се не чује њихов пљусак и завеслао је према излазу из луке. Нико га није видио, а срећа је хтјела те није ни рефлекторима откривен. Кад је тако сретно испловио из луке, одмотао је весла и јуначки завеслао што су га силе носиле. На далеко сама морска пучина. Више од 18 морских миља, а у затону Тасос лежало је спремно грчко бродовље. Онамо се упутио рибар. Скоро је пузао мали чамац по неизмјерној пучини, а силе су већ стале остављати биједнога рибара. Једино помисао на сврху дала је овом човјеку толико снаге, те је издржао.

Још је било доста тамно, кад је опазио пред собом луку Тасос. Највећи бродови су били усидрени, а облаци дима, што су сукљали из огромних димњака, означавали су, да је све спремно на одлазак. Упрвши пошљедње своје силе, доспио је рибар до једнога од бројних бродова, те је зачуђеним мрнарима испричовиједао о чему се ради. — „У име алаха и вашега бога ходите брзо, јер ће о излазу сунца Бугари запалити читави град.“

Међутим су сати у Кавали пролазили у највећој спорости. Над успаваном дјецом плакале су безнадне мајке, мужеви су стискали зубе, а нијесу могли да помогну.. Двојица су се, а да ни сами нијесу знали како, попели на звоник мјесне цркве. Ондје су буљили у ноћ и на пусто море, на којему већ читаве мјесеце није виђен ни један брод. Али кад је почело свитати, опазе они на обзорју густе облачине дима. Шта би то могло да буде? Неколико тренутака иза тога појави се у луци велики ратни брод. На крми му се нешто лепршало, што у оној својој узбуђености нијесу могли одмах да разаберу. Али хвала Богу модро је са бијелим крстом. Већ шљедећи тренутак почело је највеће црквено звоно ударати на узбуну, а оба чудновата посјетитеља звоника стадоше иза гласа викати: Грчка мрнарица! Грчка мрнарица! Ови узвици су у граду за неколико часака произвели права чудеса. Сва врата на кућама су се стала једна за другима отварати, а прерадостан свијет је јурио на обалу. Дотле је већ и брод био усидрен, а капетан на чамцу довезен до обале. Кад је изашао, дограбило га је педесетак снажних руку и на раменима однесоше га у славодобитни град. Иза мноштва свијета вукао се задовољно онај турски рибар са црвеним фесом на глави. Био је то спаситељ Кавале.

Из рата и о рату

Малер Стевана Бопчева

Бугарски посланик у Петрограду, Стеван Бопчев, прије неки дан, како јављају руски петроградски листови, посјетио је енглеског амбасадора у Петрограду.

Циљ његове посјете је био: да замоли енглеског амбасадора да утиче на енглеску владу да буде на страни Бугара у питању о Кавали.

Дуго је морао да чека у амбасади на енглеског амбасадора.

Но прије него што је амбасадор дошао, појавила се пред Бопчевом амбасадорова жена. Она је хладно погледала Бопчева не примајући његову руку.

— *Ви сте изгубили много наших симпатија. Ваша војска подивљала је. То није за Европу.*

Бопчев је покушао да брани војску своје земље, увјеравајући госпођу амбасадорову да су сва саопштења о томе из српских и грчких извора, и према томе, потпуно измишљена.

Хладна Енглескиња одговори:

— Ово што ја говорим нијесу саопштења из српских и грчких извора, него из извјештаја наших консула.

Послије овог она је Бопчева оставила и без поздрава вратила се у своје одаје.

Неколико минута доцније дашао је амбасадор, који је Бопчеву изјавио да је заузет хитним пословима и да с њим не може да говори.

Употреба дум-дума

Бугари су у рату употребљавали и куршуме дум-дума. И то показује каква су то браћа и на шта су све били спремни.

О томе има овај аутентични извјештај из Скопља:

Врховној команди стигли су многи извјештаји о употреби куршума „дум-дум“ са бугарске стране. Данас је о томе стигао овај језовити извјештај под № 2085: Трупни љекар нашег 10-ог пука првог позива на Власини саопштава, да је код рањеника из нашег 1-ог батаљона у борби од 7-ог овог мјесеца констатовао осам случајева повреда нанесених ватреним оружјем малога калибра. Од свих ових осам случајева ране су грдно зјапиле. Изгледало је као да је месо на отворима сваке ране клијештима чупано. Све су те ране имале улазни и излазни отвор, т. ј. куршум је скроз пробио. У опште и улазни и излазни отвор ране несразмјерно је велики. Једна од ових осам повреда куршумима „дум-дум“ врло је карактаристична. То је повреда код наредника Красића из 1-ог батаљона. Код њега десни дио горње усне плитко је расјечен а по цијелом лицу и по цијелој страни врата налазе се неколико опекотина површног слоја коже. Те опекотине већином су величине нашег петпарца. Наредник Красић донијет је на превијалиште послије три часа од тренутка кад је рањен. Глава му је била сва надувена, нарочито очи и лице. Очни капци толико су били надувени да није могао да гледа. Повреда код наредника Красића нанијета је пушчаним куршумом са динамитским пуњењем. За осталих седам случајева повреда као сигурно може се тврдити да су нанијети куршумима „дум-дум“. Многи од рањеника које је тога дана превио трупни љекар причали су му: да бугарски куршуми још по један пут пуцају кад ударе у тијело. Код свих тих рањеника ране су јако прошивене и продеране.

Бугарска захвалност

Један од војника који су први наишли на мртво тијело јуначког потпуковника Аранђеловића, износи ово:

Пошли смо послије борбе, да нађемо мртве и рањене, да једне отпратимо у плитке, влажне гробове, а друге у болницу.

Скамењени смо застали сви пред љешом храброг потпуковника. Рањен у битци, херој је пао на леђа, окренут лицем небу. На његовим грудима се блистао орден српског краља и велики сјајни орден бугарског краља, који је добио као освајач Једрена.

А поред та два ордена зјапила је још свјежа рана бугарског бајонета.

Шта ли је мислио несрећни херој, када је рањен видио да му се приближава бугарски војник из тунџанске дивизије, оне исте дивизије, с којом је дан и ноћ под Једреном будно стражарио и у мразу и вијавици смишљао план за напад? Да ли је мислио, да ће џентлменство освајача Једрена наредити да другом освајачу Једрена пружи руку? Турчин би то урадио.

Татарски син некултурне Бугарске изабрао је краћи пут, да покаже своје достојанство и да изрази пажњу витезу бугарског ордена. Он је сјурио бајонет рањенику у срце. Вјероватно га је и лично познавао, јер седам мјесеци мука у стању су да сроде људе.

Никада један Азијат не би убио рањена противника, а још мање противника, који има медаљу храбрости на грудима.

Поносан, што му је пала срећа у дио, да таквог противника има, пружио би му руку. Али га ни као роба не би задржао.

А када тај противник на својим грудима носи медаљу не само свога краља, но и његовог краља, он би побожно клекао поред њега и стиснуо му руку, као што син стеже оцу. Азијат би тада прошаптао: „Судбина људска је промјенљива. Алахова је воља“.

Не... ни Курд, ни Черкез, ни Сирац, ни Лавинац не би заборавио таквог противника. Он то не би учинио из милосрђа, но из личног поноса.

И људождери имају поноса.

Али бугарски војник је много простије ријешио питање части, достојанства и војничке етикеције — он је сјурио рањеном бившем савезнику бајонет!

Милосрдни српски сељак је износио из борбе Арнаутина. Добри српски сељак, онај исти, који је под Једреном заробио Шукри пашу, превија раније рањеног Бугарина но Србина, јер овог другог је дужан сваки да превије. А част му налаже, да у невољи прво помогне противнику.

Бугарски војник рјешава питање хуманитета много простије. Он забада рањеном освајачу Једрена бајонет у прса и истим бајонетом дотиче орден свога „цара“.

Али да се у Бугарској на све ово мислило, не би се пола милиона најбољих синова Балкана крвавило под љетњим сунцем на обалама Брегалнице и кршевима осоговских планина.

Бугари сами о себи

Један новинар у Скопљу је разговарао са једним заробљеним бугарским официром, капетаном. Поред осталих ствари које му је он саопштио, износи двије, које су врло важне, јер откривају двије карактеристичне црте код бугарских војника, и то су: због чега су они „јунаци“ и због чега су они звјерови. Ево тога саопштења:

„Докле код вас Срба, каже бугарски официр, влада једнодушна слога и праведан гњев противу нас Бугара, дотле у нашој војсци зацарила се неслога, непрестане су побуне и влада велика непослушност, не само међу војницима но и официрском кору. Наш војник неће напријед. А да би се одупрли вашим чудесним нападима и херојству, ми смо морали прибјећи средству које је од нашег војника створило јунака. Ствар је врло проста ма да није похвална.

Наш сваки пјешадиски пук има своју коњицу. Та коњица у рату с нама није вршила онај задатак који је њој стављен за вријеме рата. Она је била та која је од нашег пјешака стварала „јунака“. Рекао сам вам већ да је наш војник пошао у рат без воље, без слоге, без послушности. Дакле, за вријеме борбе сваког пука, коњица, која му је придодата, распореди се око пука у слово П тако, да је цио пук потпуно опкољен. У борби, када ви ударите жестином, у нашим редовима настане колебање и војници почну нагло да одступају, тада коњица дјејствује. На команду ваде сабље они и отворе сјечу међу оним војницима, који су покушали да одступе.

Било је прилика, видјели сте, да на бојишту са којега сте нас потисли нађете масу љешева исјечених и искасапљених наших војника. Знам да вас је ово зачуђивало, кад знате да наша коњица није дјејствовала, али сада вам је јасно.

Па кад овако стоји ствар, онда питам ја вас да ли ће војник радије ићи напријед или натраг? Свакако напријед, јер има шанса са живот.

Ето, због тога су бугарски војници „јунаци“.

Што се тиче звјерстава, морам вам признати, да је ту сва кривица до нас старјешина, а не до наших војника. Звјерства, која смо починили према вашим рањеним и заробљеним војницима, у вези су са горњим начином за стварање јунаштва у нашој војсци.

Да ли би ми са горњим начином што постигли да није овог другог, питам вас? Изгледа вам чудно, необјашњиво, је л' те? Е па лијепо, кад наш војник не смије да одступи, јер га смрт сигурна чека, онда је природно да може да пребјегне непријатељу и да му се преда. Да не би овог било, ми смо сваког вашег заробљеног или рањеног војника мучили пред нашим војницима. И то смо измишљали најстраховитија звјерства, која су и нама што смо их измишљали срж у костима ледила. Набости на четири бајонета заробљеног војника, а под њиме распалити ватру, изгорети му једну ногу, одрати га до половине па засути сољу, одсјећи нос, уши, извадити очи и д. т,. то су биле обичне муке, а било је и страшнијих.

Видјели смо да је ово било од великог утицаја на наше војнике, јер су многи, за вријеме оваког мучења, дрхтали, ократали главе, па и плакали. Послије оваквог мучења ми смо војницима говорили: „Момци, јесте ли видјели ово? Још грозније муче Срби, па пазите да вас не заробе или не шалите се да се предате“.

Сад ми кажите ви, да ли ово није имало успјеха? Имало је, имало још каквог.

Наши су војници остајали на оним положајима на којима смо их ми поставили. Али, људи једно а Бог друго, правда је неумитна. Како смо радили, још добро пролазимо“.

Како умире српски комита

„Јединствен случај хладнокрвности и присебности у најстрашнијим часовима смрти, можда случај каквог до данас ни једна ратна историја забиљежила није, испричао је један наш херој, који се као српски комита у првом рату са Турцима борио код Нагоричана, Куманова, Прилепа и Битоља, а сад се налази на лијечењу у Сланкамену против реоме.

Једној чети војводе Бабунског бијеше додијељено да чува границу код Нагоричана у караули. Бијеше их свега тридесет. Прије него што је рат објављен, навалише Арнаути око три стотине на исту караулу. Препуцавање трајаше читав дан, и Арнаути не могаху ништа постићи, јер храбре српске комите кроз мале отворе на каменитој караули бацаху бомбе, који чинише покор међу Арнаутима. Ноћу динамитом провалише Арнаути врата, но како бјеху двоје врата, комите изађоше на друга и бацањем бомби повлачише се под окриљем мрака к шуми. И код комита важи: иди мудро не погини лудо, а задај непријатељу што више рана. У том одступању бијеху многи рањени. Један млад као капља росе паде рањен и замоли друга свога да га понесе или по комитском закону убије, јер српски комита жив се не предаје. Друг извади револвер да га убије пошто га није могао понијети, јер је и сам рањен био, а овај му рече: „Стој не пуцај, уштеди тај куршум за Арнауте, прободи ме.“ Молба би испуњена, и тако испусти своју племениту душу овај херој над херојима коме се данас ни за гроб не зна.

Закључење мира

Потписивање уговора мира у Букурешту свечано је у недјељу у 11 и по сати прије подне објављено пуцањем топова, а радосно је одјекнуло у свима савезним државама, као год што је изазвало лијеп утисак и на страни.

Тако је завршено велико дјело балканских савезних држава, потпомогнуто Румунијом, које могу бити задовољне оваквим исходом ствари. Зато се с правом и рекло да ће се свијетли дан потписа мира памтити у Српству као дан божје награде великог труда српског народа, који корак по корак својом снагом подиже своје двије слободне и поносне државе и под скиптар својих поносних владара враћа старе српске земље, заливене толико пута крвљу Србиновом.

Чују се гласови како ово закључивање мира није дефинитивно, јер да ће се морати извршити ревизија уговора. Ми сумњамо да ће до ове ревизије доћи, јер се сматра с правом да је мир дефинитиван. То се види и из телеграма румунског краља упућеног њемачком цару и у опште из држања великих сила, а нарочито Енглеске, Њемачке и Француске, док су се за ревизију изјасниле само Аустро-Угарска и Русија.

Али и без тога не би се могло очекивати, да ће се одмах зацарити дефинитивни мир на Балкану и догађаји ући у нормални колосек, јер треба времена док се сви крвави трагови загладе и све пође својим током. Али је неоспорна истина и то, да је потписивање уговора мира значајан акт и историски догађај не само за Балкан него и за Европу, пошто је велика криза на Балкану потресала читаву Европу и врло често у критичан положај доводила европски мир.

Војска је свршила своје и балкански народи ће се моћи да предаду мирном раду, док ће дипломатија имати још једнако посла, чувајући се да не излаже Европу новим трзавицама и искушењима.

Савезне балканске државе с Румунијом на челу показале су добру вољу да одговоре жељи и расположењу Европе да се мир ничим не поремети и очува, а до Европе је да тако и до краја буде.

Међутим док остављамо да се догађаји сами развијају, позабавићемо се историским догађајима у Букурешту.

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNOJEVIĆ

Текст уговора мира

„Agence Rumaine“ доноси текст уговора мира. Уговор гласи:

„Уговор о миру између краља Бугарске с једне и краља Грчке, Црне Горе, Румуњске и Србије с друге стране.

Вођени жељом, да учине крај садањем ратном стању, које постоји између дотичних земаља и прожети намјером да успоставе мир између својих тако дуго мучених народа, споменута Величанства одлучише да склопе дефинитивни уговор мира и у ту су сврху именовала шљедеће опуномоћенике (слиједе имена опуномоћеника).

Сретно постигнутим споразумом одређено је:

Чл. I. Између краља Бугарске и осталих владара, као и њихових баштиника и нашљедника, владаће мир и пријатељство.

Чл. II. Исправљена граница између Румуњске и Бугарске ићи ће према додатку 5. протокола од Дунава више Татракана, те ће се свршити на море јужно од Екрене. Изрично је упозорено, да ће Бугарска најкасније за двије године сравнити са земљом постојеће двије тврђаве: Рушчук и Шумлу и у зони 20 км. око Балчика. Мјешовита ће комисија у року од 15 дана установити нову граничну линију, те ће предузети диобу добара и власништва, одијељених новом линијом. У случају неспоразума одлучиће изборни суд у пошљедњој инстанцији.

Чл. III. Граница између Србије и Бугарске установљена према додатку 7. протокола ићи ће од горе Порторице на старој граници, тећи ће старом бугарско-турском границом, те поћи развођем између Вардара и Струме, одмичући од горње долине Струмице, која остаје Бугарској, свршиће се код горе Бјеласице, гдје ће се спојити са границом бугарско-грчком. Мјешовита комисија одредиће у року од 15 дана нову граничну линију и предузеће одмах диобу добара и власништва подијељених новом границом, уз придржавање евентуалног изборног суда.

Чл. IV. Неспоразуми, који се односе на стару бугарско-српску границу биће уређени према споразумима, углављеним међу уговарајућим странкама према прикљученим записницима.

Чл. V. Граница између Грчке и Бугарске установљена према додатку 9. протокола ићи ће од нове бугарско-српске границе, слиједиће шљеменом планине Бјеласице и свршиће се код ушћа ријеке Месте на Егејском Мору. Мјешовита комисија и изборни суд узети су већ у обзир у пређашњем чланку. Изрично је уговорено, да се Бугарска већ сада одриче сваког захтјева на Крит.

Чл. VI. Главни станови појединих војсака биће обавијештени о потпису уговора. Бугарска се влада обавезује, да ће војску демобилизовати већ други дан након стипулације; чете, које се налазе у у посадама у зони окупације њене војске биће послане на друге тачке старога бугарског територија, те ће се, испразнивши окупациону зону, моћи вратити у обичне зоне.

Чл. VII. Испражњење бугарског територија започеће одмах након демобилизације бугарске војске, а биће проведено најкасније за 14 дана.

Чл. VIII. За вријеме окупације бугарских територија војске задржаће право, да праве реквизиције уз плаћање у готовом. Оне се могу слободно служити жељезницама за превоз чета и терета без плаћања одштета. Болесници и рањеници биће под заштитом дотичних војска.

Чл. IX. Сви ратни заробљеници биће што прије измијењени. Владе ће међусобно измијенити рачуне у погледу трошкова учињених директно за његу и издржавање ратних заробљеника.

Чл. X. Овај уговор биће ратифициран у року од 15 дана или могуће још прије. Измјена ратификација обавиће се у Букурешту.

У потврду свега горњега опуномоћеници ставише свој потпис и печат.

Чланак пети уговора тиче се границе Грчке. Једна нарочита одредба гласи: Бугарска се одриче свих претензија на Крит, који је освојила Грчка и који је улазио у састав кондоминиума четири балканских држава. Све жељезничке концесије које су Турци дали странцима, неће бити признате. Имаоци концесија добијених уредно с правног гледишта добиће накнаду штете.

Потписивање уговора

У недјељу је сједница почела у 10·15 прије подне. Секретар Титовски прочитао је службени текст уговора мира који је већ био ратифициран од секретара појединих држава. Иза тога је уговор потписан од делегата алфабетским редом. Само први делегати појединих делегација додадоше своје печате. Док се обављало потписивање, топови су обављивали граду, да је мир неопозиво потписан.

У исто вријеме зазвонила су сва звона а градом, свечано искићеним, свираху музике.

Министар-предсјеник Веницелос узео је ријеч, да захвали у име конференције Мајореску за његову објективност и такт као и за сјајне савјете, што их је дао делегацијама у њиховим посебним конференцијама. Име Мајореска спомињаће се рече, с дубоким признањем и поштовањем код свију народа, којима је букарешки уговор донио мир.

Чланови конференције дигоше се на ноге и приредише овације предсједнику Мајореску. Овај је одговорио, ганут, захваливши се и истакнувши, да заслуга за успјех конференције припада свима делегацијама, које су својим помирљивим духом заслужиле признање интересованих народа. Говорник је иза тога констатовао, да је конференција у Букурешту, која је почела 17. јула могла свршити свој рад 28. јула обавивши дјело које ће сигурно служити на част цивилизацији. Онда је Мајореско прогласио конференцију да је службено довршена, те је рекао:

„Моја господо, можемо се растати сви ми, да смо учинили све, што је било до нас, да штитимо интересе држава што их заступамо и са жељом, да би се личне везе, које су склопљене међу нама у вријеме заједничког рада значиле почетак за добре односе, који ће настати међу нашим државама“.

Говор предсједника поздрављен је од свих делегата с великим одобравањем.

Кад је сједница закључена, остали су још делегати на окупу у разговору. Међу њима је владала велика срдачност. Кад су делегати изашли из зграде министарстра спољних послова, били су од мноштва свијета срдачно акламирани а тако и путем у саборну цркву.

У катедрали је у подне одслужено благодарење коме је присуствовао и краљевски двор с принцесама Маријом и Јелисаветом, министри. виши чиновници и друге особе. Након ове церемоније сви су делегати на предлог Спалајковића пошли у краљевски двор да се упишу у књигу, у ту сврху приуготовљену.

Пашић и Мајореску

Мајореску и његова госпођа дали су у суботу дине у част делегата у палати министарства спољних послова, на који су били позвани сви румуњски министри са својим госпођама, сви делегати и др. Министар предсједник Мајореску изрекао је шљедећу изјаву том приликом:

„Мировна конференција управо је сада завршила своју мисију, а сутра ће приступити потписивању уговора о дефинитивном миру. Сретам сам, што могу још једном захвалити делегатима балканских хришћанских држава на части, коју су нам исказали, дошавши у Букарешт, да у румуњској пријестоници сврше дјело мира, који се тако живо очекивао и који толико обећава за будућност наших држава. Споразум, постигнут у тако кратко вријеме и том приликом по нама посвједочена хармонија у становиштима, чине нову велику силу у Европи. Дигнимо чаше у здравље сурадника у великом овом мировном дјелу.“

Министар-предсједник Пашић одговорио је срдачним говором, изразивши у име делегата признање министру-преднику Мајореску, краљу Каролу и Румуњској. „Под славном владом Краља Карола, рекао је Пашић, румуњска је стекла неумрло право на признање са стране балканских народа, најприје својим племенитим судјеловањем на њиховом ослобођењу, а онда историском мисијом, коју је управо сада довршила на успјешан начин, у корист балканске равнотеже, која установљује нове темеље за будући напредак овога дијела Европе. Желимо, да би Румуњска увијек остала на челу народа, што их представљамо, показујући им пут реда, мира и напретка.“

Банкет у част делегата

У недјељу у вече био је у Букурешту гала дине за 59 особа. Присуствовали су сви делегати балканских држава, краљ Карол, предсједник сената и принчеви. Банкет је даван у краљевом двору. С десне стране краља за трпезом сједјела је румунска престолонашљедница, а с лијеве стране бригадир Вукотић. С десне стране краљице сједно је Пашић, а с лијеве Веницелос. Краљ Карол изрекао је говор, у ком је нагласио, да је чврсто освједочен, да ће закључак мира бити, трајан, и да ће помоћу божјом бити то први корак за плодоносни споразум, који ће народима приштедима нова искушења и олакшати, да се опораве од оних, која су проживјели. Најтоплија му је жеља, да се између Румунске и краљева балканских држава успоставе пријатељски односи, и одрже у интересу свију.

Румунски краљ подијелио је шљедећа одличја: пошто Пашић има први степен ордена звијезде, добро је краљев портрет са посветом; Веницелос и Вукотић добише први степен ордена круне. Мисија бугарска изјавила је, да ће примити одличја, кад буду успостављени дипломатски односи.

Славље у Биограду.

Као на Цетињу, тако је и у Биограду и Атини потписивање уговора о миру радосно прихваћено и срдачно прослављено.

У понедјељак је у Биограду било благодарење за срећно закључење мира. свечаној служби присуствовао је Краљ и Принц Ђорђе, цијела влада и дипломатски збор.

Глас о закључењу мира изазвао је у Биограду велику радост. Сви домови окићени су заставама. Дан прије је избачен 101 топовски хитац. У уторак је пошла засебна лађа са 300 излетника у сусрет делегатима, који су из Букурешта свечано испраћени, а у четвртак срдачно дочекани у Биограду.

„Самоуправа“, говорећи о закључењу мира, износи историју букурешког мира 1812. и 1886., те вели: овогодишњим ратом избрисане су несрећне пошљедице рата 1885., покајано је Косово, спрана сливничка љага, Србија може сада мирно гледати на своју будућност. Само је сада потребан озбиљан рад.

Утисак у Бугарској

Док из пријестоница славних побједника долазе радосне вијести о потписивању мира, дотле из Софије стижу немили гласови.

У Софији влада дубока потиштеност. Вијест о миру дочекана је мирно, али свугдје влада туга. Радославов је изјавио да ће се она питања, која нијесу ријешена у Букурешту, расправити на конференцији велевласти. Ради тога провешће се у најскорије вријеме демобилизација. Иза ријешења питања граница, одмах ће се са балканским државама успоставити дипломатски односи.

Новине изјављују једнодушно, да ће мировни уговор имати тај успјех, да задржи немире на Балкану, чему би се дало избјећи, да се исправе неправде, што су у Букурешту почињене. У букурешком уговору обећала је Бугарска, да ће прва демобилизирати, упркос тога, што Турци бораве у Тракији. Турска наставља са сакупљањем војске, те број њених чета износи око 200.000.

Краљ Фердинанд војсци

Краљ Фердинанд издао је дневну заповијест војсци и у њој подсјећа најприје војнике на побједе, које су се свршиле у рату против Турске потпуним триумфом бугарскога оружја и онда вели: Војници, у часу кад сте се имали вратити домовима, дошло је на нас ново зло. Наши савезници, с којима смо имали сталне уговоре, оставили су нас и хтјели су отети оно, што смо искупили крвљу 10.000 војника. Огорчен над том невјером није се бугарски народ могао смирити. Ниједан бугарски патриота није се могао добровољно и без борбе одрећи Битоља, Охрида, Дебра, Прилипа, Солуна, Сереза и других бугарских подручја, гдје живе сродна браћа. Морали смо се против воље одлучити на нови тешки рат. Тај би био окрунен успјехом, да се није скупио низ политичких одношаја, који је сломио наше силе. Притиснути са свих страна, морали смо потписати букурешки мир, пошто наша домовина није била кадра да се бори са пет сусједа, без опасности, да не изгуби све. Исцрпљени и уморени, али не побијеђени, морали смо оставити своје славне заставе за боље дане. Славни војници, сада када остављате редове јуначких пукова, сматрам својом дужношћу, у име Бугарске, да вам дубоко захвалим за све муке и патње, које сте претрпјели за вријеме тог великог рата.

Краљ Фердинанд свршава своју заповијед овом пријетњом: Приповиједајте дјеци и унуцима о храбрости ваших војника и приправљајте се за један дан, кад ћете довршити славно дјело, које сте започели.

Демобилизација

Као што из Софије јављају, декрет о демобилизацији бугарске војске разаслан је у понедјељак војним заповједницима. Демобилизација је отпочела у понедјељак. Чете ће се вратити у своје гарнизоне.

Из Биограда јављају, да врховна команда српске војске чини припреме за сукцесивно провођење демобилизације. Још се јавља, да ће се приредити престолонашљеднику Александру при повратку у Биоград свечан дочек.

Румунски краљ потписао је наредбу за демобилизацију румунске војске, која је почела 31. јула.

Грчка се војска повлачи с бугарске границе.

Општи утисак

Измјена телеграма између њемачког цара Виљема и румунског краља Карола изазвала је у француским службеним круговима велику пажњу и задовољство. Пада у очи, да је у телеграму румунског краља истакнуто да мир остаје дефинитиван, а из оба телеграма произлази, да су тачне раније вијести, да је њемачки цар лично интервенирао у спорним питањима.

Румунски краљ добио је телеграфске честитке поводом закључења мира и од руског и аустриског цара.

„Самоуправа“ констатује свеопшту радост цијеле европске штампе ради закључења мира, који једино квари аустро-угарска штампа тражећи ревизију, јер да не може допустити да се бугарска сувише ослаби. Та бојазан је неоправдана, јер је Бугарска ипак остала највећа држава на Балкану јужно Дунава. „Самоуправа“ се нада да велике силе неће кварити букурештски уговор, него да ће га примити на знање, јер лежи у општем интересу, да Европа остави Балканцима слободу стварања унутрашњих аранжмана.

У главном стану

— Скопска Идадија. — Код Престолонашљедника —

„Циришким Новинама“ послао је из Скопља г. Иван Иванић писмо ове садржине:

„Чудна је игра судбине: српска Врховна Команда налази се смјештена у истој згради у којој је прије двије године становао султан Мехмед V. за вријеме свога путовања по поробљеним областима некадашњег српског царства. Ту су пут учинили у току прошлих пет вјекова само два султана: први је био Мурат II. године 1389. године, а други Мехмед V. године 1911. Први је пао у борби против Срба на Косову — пољу 15. јуна 1389., — а други је изгубио Скопље и скоро сав европски посјед свога царства, само 15 мјесеци послије своје посјете Скопљу и Косову.

У скопској *Идадији* (гимназијској згради), у тој луксузној згради са мраморним коринтским стубовима, великим свјетским одајама, удијељеној од вароши, окруженој шумарцима налази се сада српска Врховна Команда. У одајама пак Идадије, у којима је 1911. год. у љето становао султан Мехмед V., налазе се спаваће собе храброг и симпатичног Престолонашљедника Александра Карађорђевића.

На широкој, луксузној балконској тераси, са које је преклани султан Мехмед V. примао подворење и овације својих тадашњих поданика, и држао своје кратке говоре, стереотипне садржине гласом веома монотоним, — шетају се сада лијепо израсли, симпатични и интелигентни офифири Врховне Команде. У Идадији станује и Војвода Путник, који је своје бриљантне способности у првом и другом рату на Балкану тако потпуно документовао.

*

Од како је започео рат с Бугарима, Престолонашљедник Александар не станује више у скопској Идадији, он је далеко у планинама међу својим војницима, од којих се он тако нерадо растаје. Он долази са положаја само на неколико сати у Скопље да се одмах врати на бојно поље. И данас је дошао на неколико сата и вратио се својој првој армији, којом тако сретно командује.

Имао сам част и задовољство да са Височанством говорим; то није био интервју, већ само случајан разговор. Он је говорио са више официра и спазио ме, када сам га, пролазећи ходником палате Идадије, поздравио. Пришао је, пошто ме је познао, и рекао ми неколико љубазних ријечи, које он има према свакоме и причаше како се он код својих војника на положају добро осјећа, боље но игдје, како ће само неколико сати остати у Скопљу. Очи су му се јако свјетлиле од радости кад је говорио о својој армији, а нарочито кад је причао о борбама и побједама над четвртом бугарском армијом министра Ковачева, о тим славним часовима, у којима је он, у првим редовима узео активног учешћа. Он нам говораше ријечима младићског одушевљења.

Нашим војницима треба се више него дивити. Они се боре као лавови. Командовати овим јунацима је више него задовољство. Па тек њихова издржљивост у маршу, у борби! Они су сваког дана маршем ређвалили дистанције, који су невјероватне. Када је четврти бугарска армија разбијена и бјегала у највећем нереду из базена Вардара у базен Струме, наше су је трупе гониле и још и сад гоне таком истрајношћу и брзином, да је непријатељ све остављао и бацао са себе само да може брже бјегати. Да, Бугари су поразом на цијелом македонском земљишту добили оно, што су заслужили...

Симпатични нашљедник пријестола Србије опростио се од нас свију и пошао на објед Војводи Путнику.

Послије једног сата видио сам га још једном. Излазио је из Идадије на аутомобилу. Сједи генералисим Путник сједио је на десној страни до њега. Престолонашљедник је хитао на бојно поље, на коме српска војска зна само за побједу и славу...

NACIONALNA BIBLIOTEKA CRNE GORE ĐURĐEVIĆI

Кратке вијести

— Посланик Весић посјетио је француског министра спољних послова и саопштио му да Србија тражи од Турске у име ратне оштете 600 милиона динара.

— Русија је захтијевала од Француске да Турској не даје никакав зајам. Француска је одговорила да не може да спријечи да јој се приватно зајам да, али га она службено неће дати.

— Да би сачувала Једрене, Турска мисли да објави рат Бугарској, ради чега настојава да придобије Румунију за неутралност.

— У јавности је пуштен глас да ће се престолонашљедник Александар заручити са грчком принцезом Јеленом.

— У Беч је стигла депутација из Једрена, састављена од Турака, Јевреја и Грка, која ће обићи све европске центре и молити да се Једрене остави Турској.

— Француски листови доносе да преовлађује мишљење да се неће вршити ревизија уговора о миру склопљеног у Букурешту.

— Колера је у Србији потпуно локализована. Већ је неколико дана како се нови случаји не појављују.

— Бивши бугарски министар Гешов, који се у нарочитој мисији бави у Петрограду, отпутоваће у Париз да заинтересују француску владу за бугарско становиште у питању Кавале.

— „Локаланцајгер“ доноси да се и Италија изјаснила противу ревизије букурешког уговора о миру.

Дневник

Помен. Јуче у 11 сати био је помен блаженопочившем Књазу Данилу. На помену је био Његово Величанство Краљ и Његово Краљ. Височанство Књаз Мирко, а чинодјејствовао је Његово Високопреосвештенство Г. Митрополит. Помену је присуствовала Краљевска Влада, државни великодостојници, генералитет с официрским кором, чиновништво и грађанство.

Одликован војник. Њ. В. Краљ Петар од Србије одликовао је орденом Карађорђеве звијезде Милоја Николића, редова петог пјешадиског пука првог позива, зато што је као рањеник дозволио да се са његовог тијела одсијече комад коже да би се њоме залијечила рана једног официра. Поред одликовања Милоје је добио и хиљаду динара помоћи. Милоје је сликан и његова ће слика бити у свакој касарни као лијеп примјер војницима о пожртвовању.

Наши војници у Биограду. Биоградски лист „Балкан“ јавља да ће у Биоград доћи сви они наши војници, који су учествовали у рату с Бугарском, да разгледају пријестоницу братске краљевине, гдје ће се задржати неколико дана. Колико је ово тачно, није нам познато.

Слава наших рањеника. Као што јављају биоградски листови, прошлог петка рањени наши војници, који се лијече у петој резервној болници у Биограду, прославили су своје крсно име Св. Петку. Свечара је било 14 и сви су жељели да прославе крсно име најскромније, али су њихову жељу прихватиле добровољне милосрдне сестре и управа болнице, које су припремиле све потребе. Сјечење колача извршено је у присуству персонала болнице и неколико отмјених грађана, када је пало и неколико лијепих здравица у част Црне Горе и њених соколова. Биоградски листови са ове славе доносе опширне извјештаје и симпатично говоре о свечарима.

Одликовање наших ратника. „Балкан“ саопштава: „Министар војни добио је предлог са надлежног мјеста, да се сви црногорски војници, који су узели учешћа у рату с Бугарама, одликују орденима за особиту храброст. Црногорски соколови одиста су заслужили ово одликовање“.

Кавана „Европа“. Сјутра ће бити отворена на Цетињу кавана „Европа“, једна од најмодернијих у пријестоници. Ова модерна кавана смјештена је у кући г. Ника Витоловића, у којој је до скора држао г. Р. Биљановић своју радњу. Зграда ове нове каване из основа је репарирана и нарочито приуготовљена за ову сврху. Сопственици, двојица младих људи, постарали су се да своју радњу што боље снабдје и да посјетиоце што више задовоље. Желимо им срећан и успјешан рад, као год и истрајности у послу.

Колера у Котору. Поводом смрти Ане, удове проф. Петра Мартиновића, рођене Липовац у Котору разглашено је како се тамо појавила колера. Међутим сад се глас о колери демантује и увјерава да је грађанство без узрока алармирано, јер од колере ни помена нема, пошто ни г-ђа Мартиновић није од колере умрла.

Словен. У Буенос Аиресу, у Аргентини, отпочео је да излази нови лист „Словен“ као орган Срба, Хрвата, Чеха, и свих осталих Словена. Директор му је Жарко Ружић. Излазио је до сад само суботом, а од сад ће двапут недјељно. До сада је изишло десет бројева. Чланци излазе, сем на српском, и на осталим словенским језицима. Ми овај лист топло препоручујемо, а нарочито онима који имају своје у јужној Америци. Цијена му је годишње за Европу 22 франака. На углед се може добити у уредништву нашег листа.

Вријеме: Опет је освојило ружно вријеме. У сриједу у вече се почело облачити и у четвртак је освануо кишовит, прави јесенски тмурни дан. Киша и данас као из кабла лије.

Међу рањеном браћом

„То је наш брат!“

Рањеник Ј. из села К. био је од свих најтужнији и најћутљивији. Скоро никад није говорио са својим друговима, па и нама је нерадо одговарао. Истина је, јадник је изгубио десну ногу, али били смо увјерени, да мора нешто друго бити прави узрок његове жалости.

Једног вечера смо ушли послом у собу у којој је лежао. Врло смо се зачудили, јер смо видјели да око његовог кревета стоје десет мушкараца. Били су високог стаса, крупни људи, а на главама су носили високе шубаре од овчје коже. Наш је рањеник био сав измијењен, и при најбољој вољи и врло је живахно разговарао са оном десеторицом мушкараца.

Питали смо их у шали:

— Па шта радите, зар имате какву сједницу?

— Није, него смо чули, да је наш Јован рањен и да лежи у вашој болници, па смо се скупили сусједи и пошли да га посјетимо и да видимо, како се наш брат осјећа.

— Шта, ово је ваш брат?

— Јест, наш је брат; сиромашак, нема ни родитеља, нити рођеног брата или сестре и зато смо сви из села његова браћа.

Са поносом и љубављу гледали су на њега и сваки му ја дао нешто новца. Тај је дар сигурно дошао од срца.

— Кад оздравиш, Јоване, јави нам, да сви дођемо по тебе. И немој се ништа, ништа бринути због тога, што си без ноге. Изгубио си ногу за нас и сви ми бринућемо се за тебе.

Јован је био срећан и пресрећан.

Још су му једном стиснули десницу и опростили се с њиме. На вратима се пак сваки још једном осврнуо на њега и насмијешио се. Сад смо тек видјели, зашто је наш Јован био тако ћутљив и тужан. Очекивао је да дођу његова браћа и није се варао, браћа су дошла, да га посјете.

Од овог вечера био је Јован миран и весео.

Записи о рату

Стријељани, клани, печени

Док је још на Ријетким Буквама бјеснила борба, пође једном јачем бугарском одреду за руком да зароби двадесет и два наша војника. Бугари су заробљене Србе протјерали у прво оближње село. У путу их сретне један бугарски официр и упита своје војнике:

— Каде ги карате?

Војници одговорише.

— Колико ги има? упита даље бугарски официр и прихвати уз сатански смијех:

— Двадесет и два? Је ли двадесет и два. Е.. двадесет ћемо да стријељамо; једног да кољемо и једног да печемо...

Одмах су одвојена на страну два несрећника, које је бугарска звјер са еполетама хтио да коље и да пече, а пред оној двадесеторицу стао је бугарски одред и свалио их на брежуљак једним плотуном... За то вријеме су се она два јадника из трећег позива надала у лудо бјегство, не да се спасу, јер су Бугари одмах пријуцали, већ да их бугарски звјерови не мрцваре касапски, животињски, звјерски...

Онај који је требао да буде печен, пао је одмах, изрешетан са неколико пушчаних метака. Злосретник кога су требали да кољу имао је боље ноге; неким дивним чудом, имао је луду срећу да се дочепа положаја на којима су биле наше трупе.

— Ти баш одвали! — говорили су му наши, кад је он, сав задуван, причао своју језовиту причу.

Војник се клео:

— Пас био, ако слагао... Видјећете кроз сат два, кад отјерамо Бугаре. На једном брежуљку (описао га је до ситнице) — наћи ћете двадесеторицу стријељаних, а за једно двадесет корака оног несрећника што је требао да буде печен. Убили су га с леђа, кад је бјежао...

Када је Бугарима отет положај — све смо нашли онако како је причао наш војник. И још нешто страшније. Међу оном двадесеторицом стријељаних, један је био страховито унакажен. Одсјечен нос, уши одсјечене, језик извучен и расцијепљен на двоје. Мртва рука му се укочила, а у шаку утиснуто огледало у виду полумјесеца. На огледалцу позлаћени натпис Sauvenir de Philihropel“ (успомене из Пловдива) а рука превијена тако, да је овај осакаћени јадник, који је од плотуна само рањен био, све до пошљедњег даха, исколачених очију морао посматрати своје унакажено лице.

Разрогачене очи његеве устаклиле су се у безуман осмијех. Пошљедњи поглед тога несрећника морао је бити поглед лудака.

Бугарски правник

Ево шта прича један српски рањеник: У борби на Ријетким Буквама наши официри и војници заробили су велики број Бугара. Поред све своје страхоте, јер је често долазило до ножа, ова је борба била врло интересантна.

У једном стаду заробљених Бугара, одвајао је један нешто погледом који је био питомији но обичног Бугарина. Када су га наши војници који су га заробили довели своме официру г. Петру Куновићу, који сад већ и по други пут рањен лежи у болници, — завапи заробљени Бугарин:

— Чујеш, бре братко, немој ме убијати док ти не кажем неколико ријечи.

Официр га није ни слушао, јер је у томе тренутку имао пречих послова.

— Ја сам, братко, правник, студент права. Не мој ме убијати док ти нешто не кажем. Послије ме можеш убити.

— Е, баш ми је мило, братко, и ја сам правник. Деде говори! осмјехну се од све муке наш официр.

— Бијасмо се већ два дана, али ја пушке не избацих — поче Бугарин. — Ето ми пушке! Види је, није чађава. Ето реденика, погледај, у њима су сви метци на броју. Ја сам морао да будем ту, али сам против братоубилачког рата.

Бугарин је говорио истину, наши су се увјерили. Послије неколико ријечи с пуковником, наш официр рече Бугарину:

— Е драги братко и колега, можеш нам ићи.

Бугарин је оживио.

— Зар нећеш да ме убијеш, братко? упитао је у чуду.

— Ми заробљенике не убијамо; а сад можеш ићи!

Правник пође међу остале заробљенике — Бугаре.

— Ти си, братко, слободан.

— Чисти се! — смијали се наши војници.

— Коде?

— Свуда, братко. Право у ваш логор. Трчи.. Ха-а а-ајд! Бугарин се обрте и наже у трк.

— Зато што си против братоубилачког рата — викали су наши.

— И зато што си правник — опраштао се с њим наш официр.

Бугарска звјерства

Једна српска патрола наишла је у близини Радовишта на једног српског потпоручника, коме су биле очи ископане и нос и уши одсјечени. Тај потпоручник је причао. да је био залутао па су га бугарски подофицири и војници заробили и грозно мучили. Како је био без оружја, то је замолио свога колегу, вођу патроле, да га убије, да би га ослободио мука, али је овај то одбио. Несрећни официр, доцније, дочепа се некако револвера једног војника, па се убио.

Пошљедњи опроштај

Десило се на Ријетким Буквама. Два брата била у једној чети и при јуришу један од њих падне по сред срца погођен непријатељским метком. Други застане и под кишом куршума извади из њедара малу воштану свјећицу и запали му је више главе.

— Да не оде без свијеће! — рекао је осталима, кад их је стигао.

На сто метара затим пао је тешко рањен и одбацивао је од мртвог брата, па ту онесвијеснуо.

Сјутри дан болничари су га нашли крај братовљевог леша и одатле одвојили на превијалиште.

Телеграфски извјештаји

Румунски краљ и аустриски цар

Букурешт, 1. августа

Краљ Карол и Франц Јосиф измијењали су најпријатељскије телеграме приликом потписа мира. (Бечки Кор. Биро).

Демобилизација у Србији

Биоград, 1. августа

Наређена је општа демобилизација српске војске. (Б. К. Б.)

Делегати се разишли

Букурешт, 1. августа

Изасланици мира у преговорима о миру отпутовали су. (Б. К. Б.)

Грчки Краљ у Солуну

Солун, 2. августа

Краљ грчки приспио је и одушевљено је дочекан. (Б. К. Б.)

Румунски краљ војсци

Букурешт, 2. августа

Краљ је упутио војсци дневну наредбу, којом јој захваљује што је без проливене крви успоставила мир и повећала Румунију. (Б.К.Б.)

ОГЛАСИ

Јављам поштованом грађанству, да сам добавио

СВАКОВРСНИХ ШТОФОВА

за јесењу и зимску сезону, које израђујем по жељи муштерија са најмодернијим кројем и израдом, и са најумјеренијим цијенама.

Такође имам и **готовог одијела** за јесењу и зимску сезону, које дајем по врло јевтиној цијени.

У истој радњи **израђујем одијела** за г.г. **официре,** а такође израђујем одијела и за г. г. **свештенике,** по најумјеренијим цијенама.

Препоручујем се за што вишу посјету.

С поштовањем
БЛАЖО М. МАРКУШ
кројач

Р.74, бр.23, 2,3

ДО МИТРОВА-ДАНА

Обављам све могуће зубољекарске послове у старој вароши — кући Стева Перовића. Солидност зајемчена. Цијене умјерене.

Подгорица. дипломир. зуб. љекар
п.п. бр. 24. 1,2 **ЕВР. КАЛУЂЕРОВИЋ.**

Препоручујем се општинским одборима и свештеницима да стојим на расположење свима црквама у земљи и ван ње својим признатим вјештачким радом. Нарочито се препоручујем за израђивање **ИКОНОСТАСА, ПОЗЛАЋИВАЊЕ,** поправљање старих и израду нових слика — **ИКОНА, ПИТУРАВАЊЕ ЦРКАВА** у свима стиловима и за све што у ову врсту посла и иконописа спада.

Израда брза и одлична, цјена умјерена.

Цетиње. Иконописац
п. п. бр. 20, 4,10 ФРАНО СИБРИНА

СКЛАДИШТЕ ДРВА ЗА ГРАЂУ

на велико — на мало

НАРЦИСО ДЕТОНИ, ЗЕЛЕНИКА (Бока Которска)

ГЕНЕРАЛНО ЗАСТУПСТВО ЗА ЦРНУ ГОРУ НАЈБОЉЕГ И НАЈЈЕФТИНИЈЕГ МАТЕРИЈАЛА ЗА ПОКРИВАЊЕ КРОВОВА — „ZENITH“

Цијеник тачни, прорачун бадава.

п. п. бр. 16, 7,25

Најфинијег Малиновог сока
(Framboise)

у разним флашама, добила је и продаје литар 4 перпера; а веће наруџбине за унутрашњост шаље о свом трошку

Цетиње, 19. јула 1913.

П. п. бр. 21, 4,5 **Трговина П. М. Калуђеровића**

П. п. бр. 1. 41—50

ЦЕНТРАЛА: ТРЕБИЊЕ (Херцеговина)

ТРАВУНИЈА

ФИЛИЈАЛА: ГРУЖ (Далмација)

трговачко, индустријско, отпремачко, комисионо и агентурно дионичарско друштво.

Велико складиште сваковрсног пиланог дрва: **дасака, мурала, јеловог, пињевог, храстовог, буковог, сировог и куханог. Паркета букова и храстова.**

греда тесаних сваке димензије. **горивог** дрва и **енглешког каменог угљена.**

из 1911. год.
П. п. Бр. 39. 54—54

Све уз врло умјерене дневне цијене.

Штампа Кр. Ц. Државне Штампарије

Власник и одговорни уредник **Радомир Кривокапић Орлински**